

*CATÁLOGO DOS PREGOS
que eu, frei Martín Sarmiento,
escribín da miña man, pena e letra sobre
diferentes asuntos*

DOCUMENTO DISTRIBUÍDO POR

Unha iniciativa do:

<http://www.consellodacultura.org/sarmiento>

CATÁLOGO DOS PREGOS
que eu, frei Martín Sarmiento,
*escribín da miña man, pena e letra sobre diferentes asuntos**

[Versión ao galego]

Vida e viaxes literarias, número e calidade dos escritos do Reverendísimo Padre Mestre Frei Martín Sarmiento, fillo profeso do Mosteiro de San Martín de Madrid, orde de San Bieito, tirada á letra da que el mesmo deixou escrita da súa man, asinada, por orde cronolóxica, xa das viaxes, xa das datas dos escritos, e xeralmente a cronoloxía da súa vida e sucesos.

1695. A noite do 9 de marzo nacín [en Vilafranca do Bierzo, reino de León, facendo alí mansión os meus pais por algún tempo,] e o día 19 bautizáronme co nome de Pedro Joseph [na parroquia de Santiago da dita vila].

1702. Botei a miña primeira asinatura na plana de a catro e a mediados de outubro queimou o inglés a flota de Vigo en Redondela, e as corenta monxas de Santa Clara fuxiron a Tenorio e eu con elas.

1710. Ata este ano escribín moitos pregos para cousas dos meus pais e para a Gramática. A tres de maio saín de Pontevedra para Madrid a vestir o santo hábito. [Xamais fun poeta e nunca me ocupou moito tempo ler poetas. Non sei se o meu xorne me inclinaba ou non a ese xénero de fútil literatura. Sei de experiencia que por un acaso, sendo aínda de quince anos, me afeccionei e me fartei de ler unha Biblia que tiña estampíñas, e chegou a tanto esa afección que aínda non cumpridos os dezasete anos, quixen por un pulo natural estudar de cór e á letra toda a Biblia. Aínda que tan nobre intento non pasase dunha pueril tentativa, sempre proba a grande afección que eu tiña a ler a Biblia e que ata hoxe

* Traducimos o texto ao galego, pero deixamos o título das obras en castelán. Partimos da edición deste escrito que ofrece L. Viñas Cortegoso (M. Sarmiento, *Vida y vaje literarios*, Monterrey, Vigo, 1952), cotexada co autógrafo da Biblioteca Nacional. Cómpre deixar constancia das advertencias de J. L. Pensado sobre o texto e esta edición: “Este benemérito editor [Viñas] deu demasiada confianza a un manuscrito que se conservaba na Biblioteca Provincial de Ourense e destruído no incendio de 1927, despois de que o publicase J. Domínguez Fontela [...] fronte ao único que tiña valor que é o autógrafo de frei Martín conservado na Biblioteca Nacional ms. 17642 que leva o título seguinte: *Catálogo de los Pliegos que yo Fray Martín Sarmiento, beneditino y profeso en S. Martín de Madrid, he escrito de mi mano, pluma y letra sobre diferentes asuntos.*” (en *Fray Martín Sarmiento testigo de su siglo*, p. 15). O certo é que Viñas seguiu o autógrafo indicado por Pensado, e comparouno coa copia de Ourense, segundo a edición de Domínguez Fontela, decatándose de que o texto orixinal (tal como mostra o autógrafo da Biblioteca Nacional de Madrid) fora acrecentado na copia de Ourense con interpolacións tiradas de distintas obras de Sarmiento e lixeiramente adaptadas ao novo contexto; interpolacións debidas probablemente ao responsable desa copia, o padre José Goyanes. Seguindo a edición de Viñas, colocamos entre corchetes esas interpolacións. Tamén damos entre corchetes títulos de escritos a que Sarmiento se refire no texto. O subtítulo que poñemos, “Vida e viaxes literarias...”, débese a Domínguez Fontela. Como se pode comprobar, o escrito foi rematado de redactar en 1768, onde se acaban as noticias. Finalmente, debe terse en conta que a información que ofrece, tanto no inventario de escritos canto á súa datación, é puramente aproximativa: faltan referencias a escritos de Sarmiento documentados por outras vías, e as datas ás veces non coinciden coa que figura no propio escrito. Compárese coa *Cronología de los escritos...* inserida por J. L. Pensado na obra citada, pp. 61-70.

conservo: gusto moito de ler as verdades divinas e humanas nas súas fontes orixinais e puras, e as mentiras e trapalladas de impostores nos seus mesmos lamugueiros e fedorentas pozas orixinais. Sen esta precaución, ninguén poderá ler *sine formidine* se está ou non está fardado de falsidades bebidas en escritos de impostores. Destarte, cómpre ter primeiro exacta noticia deles; a este fin escribín algúns pregos inventando un remedio preservativo e seguro para ler historia de España sen risco de ser enganado. (*Papel de 660 pregos*, & 5.333). En segundo lugar, afeccioneime á Xeografía, Cronoloxía e Mitoloxía. Mal se podía compoñer esta a miña afección a estudos serios cunha afección vaga e sen fundamento a facer coplas, a lelas, e a pescudar a súa orixe. Seicásí, alcanzado de materiais, escribín e dirixín ao excelentísimo señor cardeal Valenti, obedecéndoo, cincuenta pregos da miña letra sobre a poesía española, como despois se dirá, en 1745.]

1711. Profesei o día segundo de Pentecostés, e contra finais de outubro saín de Madrid para Navarra a estudar as Artes no noso colexio de Irache, e alí estudei e escribín os cartafoles de Filosofía.

1714. A mediados de abril saín de Irache para voltar a Madrid. Neste verán non saía da librería de San Martín e alí enredei e repasei todos os seus libros, [que atinxen os dez mil volumes (*Papel e Elementos etimolóxicos*, & 46)] e copiei moitas curiosidades. En especial copiei os alfabetos cantos puiden das linguas grega, hebrea, caldea, rabínica, siríaca, arábica, gótica, etc., e algunhas táboas astronómicas, astrolóxicas, etc., que despois puxen en limpo.

[Daquela aínda non tiña eu barbas, cando tentei facer un vocabulario etimolóxico das linguas latina, galega e castelá. Neste ano merquei a *Universa grammatica graeca* de Clenardo con Antesignano, Alexandro Scoto, etc., impresa en León en 1593 (*Elementos Etimolóxicos*, &361, 362), que verdadeiramente é un tesouro. Xa posuía o Calepino de Paseracio, pero botaba en falta un diccionario grego. ¿Que fixen? Dividín en diferentes clases as diferentes terminacións dos verbos gregos, íaos colocando en papeis á parte segundo as clases correspondentes, comezando polos versos gregos, cun latín. Sei que estes papeis non os botei á rúa, pero non sei ónde están. Para aquel pueril traballo non tiven quen mo suxerise, nin quen mo emendase. E agora reflexiono no que daquela executaríase gustoso se houbera director competente e que satisfíxese a miña curiosidade.] A primeiros de outubro saín de Madrid para o colexio de San Vicente de Salamanca a estudar a Teoloxía.

1715. Posto en Salamanca, escribín os cartafoles de Teoloxía.

1716. Rexistrei ao meu gusto a biblioteca do Colexio, e alí copiei do tomo de Ambrosio Theseo uns corenta alfabetos orientais e servín de amanuense ao Rvmo. Navarro, que imprimía o seu tomo *De Fide, Spe et Charitate*. A primeiro de xuño volví de Salamanca a Madrid, e neste verán fixen o mesmo que no das Artes, e nos dous anos de 1715, 1716 e medio de 1717 escribín todas as contas da mordomía e fixen os estados para o Capítulo Xeral.

1717. Por novembro fun a Exlonza, á pasantía, e voltei a Madrid por marzo.

1718. Tiven o verán coma os dous pasados e exerciteime na biblioteca de San Martín.

[Por este tempo merquei a *Aritmética* de Moya en cuarto. No capítulo 4 do libro 5 vin, lin e fíxenme cargo dunha estampa que alí pon dun taboleiro como do xadrez, ao cal chama *Rithmi-Machia*, porque neste taboleiro e campo hai unha batalla e pelexa de números sinalados nas pezas. Aínda non vin ese ábaco ou taboleiro en ningún outro autor... Entón formei eu un taboleiro grande de oitenta casas e fixen corenta e oito pezas: dezaseis circulares, dezaseis triangulares e dezaseis cadradas, e vintecatro pezas de cada banda. Preparado o taboleiro coas corenta e oito pezas numeradas, convidei a algúns amigos para que xogásemos á *arithmo-machia* e teño xogado moitas veces con especial gusto e diversión porque me exercitaba nas proporcións, que son o fundamento dos quebrados e de toda a aritmética. Sería, por tanto, moi útil exercitar os nenos nesta *arithmo-machia*, e para iso poño o taboleiro explicado e rectificadas os números das corenta e oito pezas, que en Moya están confusos e errados, e así poderán xogar os nenos nel con máis utilidade que se xogasen ás damas, táboas reais e xadrez. É tan proveitoso exercitar a memoria con números, que os que a eles se deren, aínda que sexan torpes de enxeño e frouxos, se fan enxeñosos e dilixentes para calquera outra disciplina, segundo Platón. E por iso quixera eu, e propoño, que aos nenos se lles entregue o taboleiro da *Rithmo-Machia* e se lles explique para o exercicio das proporcións.]

No mesmo ano tiven emprestado o tomo da *Biblioteca oriental* de Mr. d'Hervelot, que extractei en tres cadernos en cuarto en quince pregos, con infindos alfabetos orientais, góticos, etc., como os ía xuntando ata hoxe, primeiro de xaneiro de 1768. Tiven emprestada a *Biblioteca rabínica* de Bartolocio, que extractei en tres cadernos en cuarto, 15 pregos. Por novembro voltei a Exlonza e de alí regresei a Madrid. O mesmo sucedeu polo outono de 1719.

1720. De Exlonza fun a Salamanca e volví a Madrid. E en tres veráns da pasantía dediqueime a coordinar en cadernos en cuarto todos os alfabetos que puiden axuntar desde 1718, e nesta obra seguí ata hoxe, primeiro de xaneiro de 1768.

A primeiros de novembro saín de Madrid para Celorio, en Asturias, onde botei cinco anos. Alí dictei algunhas materias de Teoloxía e prediquei uns vinte sermóns.

1725. Por xuño, saín de Oviedo para Madrid rodeando por Galicia, por Ribadeo, Mondoñedo, Betanzos, A Coruña, Santiago, Pontevedra, Tui, Ourense, León, e cheguei a Madrid o 27 de outubro de 1725. O verán boteino en Pontevedra.

Formárase unha compañía para as minas de Guadalcanal, e saíu un *Interrogatorio* ridiculizando a compañía e o mineiro. Despois, saíu un papel satírico contra este *Interrogatorio*, e eu, ao último de decembro tirei un papel burlesco, con cinco pregos en cuarto, contra o avogado satírico [*Diógenes contra Demócrito*].

[Daquela vin alí o libro de Miguel de Luna, del non tiña aínda a máis mínima noticia. A pouco que lin del, non puiden conter o riso, escarmentado xa, e ben, do calote que dez anos antes me pegara o Beroso e demais canalla de libros que forxara Annio Vitervense, e de volta a Madrid lin en don Nicolás Antonio o xuízo que facía dese infame impostor e do seu tomo, o cal, non obstante, se reimprimiu, pois o exemplar que teño está impreso en Madrid en 1676 en cuarto. Rara teima dos españois en imprimir e reimprimir libros falsos e malvados en canto deixan perder os libros casteláns selectos en todas as materias (*Papel en 666 pregos*, número 1.561).]

1726. A primeiros de febreiro saín para Toledo en compañía do Mestre frei Diego Mecoleta, fillo de San Millán, co fin de rexistrar o arquivo da igrexa. Alí estivemos quince meses e escribimos un tomo en folio, índice do Arquivo, e outro da Biblioteca de manuscritos, corenta e cinco pregos. Por decembro, saíu en Toledo un papel manuscrito do médico xordo don Juan de Lesaca contra o tomo primeiro de Feixoo, sobre medicina. Eu agarrei a pena e escribín dezaseis pregos en cuarto contra Lesaca [*Martinus contra Martinum*].

1728. Quixo o Reverendísimo Feixoo que eu corrixise os seus tomos. Así o fixen ata a súa morte e formei catorce índices de dous pregos (vinteoito pregos). Con esta ocasión mantiven correspondencia epistolar, e polo caixón en que conservo as súas cartas se coñecerá cántos pregos lle escribín eu nas miñas cartas por tantos anos.

1729. Este ano foi famoso polas súas moitísimas neves. Daquela formei eu a idea de facer o meu diario ou efemérides de todo o que ía sucedendo día por día. Escribín dez cadernos en cuarto desde 1729 ata 1754, cando saín para Pontevedra, e dous cadernos extractos de gacetas.

Antes disto escribín para a Inquisición sobre o cadro de San Román catro pregos. Sería o ano 1727.

1730. Por este tempo matinei dedicarme a etimoloxías en xeral, e en especial das voces castelás difíciles. Tomei vintecatro pregos de *marquilla* en cuarto, púxenlles cadansúa letra do abecedario e nel ía colocando as voces castelás conforme ían saíndo, e alí apunto a miña conxectura para a súa etimoloxía. Serame doado escribir moitos tomos, pois teño entresacadas moitas voces de varios libros que lin *de verbo ad verbum*.

1731. Por carnestolendas escribín un papel todo xocoso irónico contra un tal don Carlos Montoya Uzueta, que escribira contra o reverendísimo padre Feixoo (son nove pregos en cuarto).

1732. O verán de 1726 saíu á luz impreso en Madrid o tomo primeiro do *Theatro crítico* do reverendísimo Feixoo. O ano 1729 saíu a súa *Ilustración apologética* e nela puxen eu a miña aprobación. En agosto de 1731 saíu a *Réplica satisfactoria* dun tal don Salvador Mañer contra o *Theatro*, a *Ilustración* e a miña aprobación. Non quixen ver nin merquei eses dous tomos ata que o vulgo os lese e cacarexase. A primeiro de outubro merqueinos, vin e lin e fixen apuntamentos para ridiculizalos e impugnalos. A primeiros de marzo de 1732 xa presentei ao Reverendísimo Padre Xeral para a licencia todo o material dos meus dous tomos da *Demostración crítico-apologética*. Vendo que non había fundida letra nova para imprimir, ordenei de ir poñendo máis en limpo o primeiro orixinal, e así escribín dúas veces os meus dous tomos: o que está impreso e o orixinal que conservo, que é moi diferente do impreso. Escribín todo en douscentos sesenta pregos en cuarto.

1734. Por este tempo fundouse a Real Academia Médico-Matritense, e pedíuseme que idease unhas *empresas* para escoller. Escribín dous pregos ou catro, e despois ideei outras para a irmandade do Hospital xeral de señoras e títulos. Nesto escribín seis ou sete pregos en cuarto, de empresas curiosas con lemas latinos.

1737. Por outubro nomeoume o Rei para unha Xunta de Cabedais de América, e eu escribín o meu voto en catro pregos. Non teño o orixinal nin copia.

1738. O Real Consello remitiu á miña censura o tomo *España primitiva*, de D. Francisco Huerta. Escribín o meu voto nun prego de letra miúda.

1739. Achegábase o Capítulo Xeral do Reverendísimo Herze e o Mestre Marín (que hoxe é Bispo de Xaén) que era o Nepote, escribiume para que formase e idease un *Plano para el Pitipié de los votos del Capítulo*. Non entendía diso, e polo mesmo escribín cinco pregos da miña idea, e fixen evidencia.

1741. Cando se foi a Roma o cardeal Valentí Gonzaga, deille palabra de que lle escribiría algo sobre a poesía castelá. Escribín doce pregos, e vendo que era pouco, tomei a penna e escribín cincuenta pregos, que remitín á súa Eminencia en 1745 por man de Monseñor o nuncio Enríquez. (Vid. 1745) (*Papel de 600 pregos*, & 5.491 e seguintes.)

1743. Escribín vintedous pregos *Sobre una Real Biblioteca*. Escribín vintecinco pregos *Sobre el ocho por ciento que había de pagar la religión benedictina*. O rei Filipe V, vendo os adornos que os arquitectos [dispuxeran para o] Real Pazo mandou que se me remitisen para que eu lle dese o meu dictame. Vinos e escribín oito pregos e medio que dirixín ao Rei por man do señor Quadra.

1744. A Cámara de Castela remitiu-me o privilexio orixinal de Santa María de Arvas, para que eu dixese o meu dictame. Escribín sobre isto tres pregos.

1745. Achegábase o Capítulo Xeral do Reverendísimo Mariño. Remitinlle dez pregos *Sobre disposiciones monásticas*, e mais tres pregos *Sobre el Pitipié de los usos capitulares*, que me pediu porque estaba en apretos coas combinacións.

Fun ao capítulo xeral a Valladolid e desde alí pasei a divertirme a Galicia. Agarrei e levei comigo un libro en cuarto e en branco para ir escribindo nel o meu Diario de todas as miñas viaxes. Apuntei todos os lugares por onde pasaba e todas as inscricións coas que topaba. Tamén apuntei todos os vexetais que vía, cos seus nomes galegos de froitos e froitas, todos os peixes, cunchas e mariscos, todas as aves e animais. Tamén me fecundei de moitas voces galegas vulgares, e o diario ocupou vinte pregos. Ocupei outros vinte pregos en catro cadernos das voces galegas que oín en Pontevedra e o resto de Galicia. Con esta ocasión afeccioneime infindo á Historia Natural, á Botánica e á Lingua galega, e a pescudar a orixe e etimoloxía de cada voz galega, reducíndoa ao latín. O ano de 1730 escribín sobre as etimoloxías das voces castelás, sen pensar nas etimoloxías das voces galegas ata 1745.

[Pola miña soa curiosidade teño atravesado todos cantos areais marítimos hai desde a boca do Miño ata o cabo Ortegá, así do mar aberto coma das rías. Polo gozo co que transitaba, graváronseme vivísimamente na fantasía os vexetais que vin neles, ademais das cunchas que collía de camiño. Procuraba recoller os nomes galegos e custoume pouco pescudar despois os latinos correspondentes nos libros (*Papel de 660 pregos*, & 6.093 e 6.097). Paseando polo areal que está no camiño do Colexio de Poio ao lugar e posto de Combarro, vin á esquerda unha gramínea pequeniña de tres ou catro dedos de alto, pois aínda non tiña

as espigas. Notei, ao arrincala, e non sen admiración, que sen violencia a saquei con case un pé de longo de raíz, e esta era como unha meada de algodón ou de febras de fío. Pescudei que no libro 18, páxina 460, de Juan Bahuino, está pintada a mesma gramínea, que chama *Grammen escoparium*, porque daquelas meadas de fíos e raíces capilares fan as señoras unhas vasoiriñas moi delicadas para o uso dos seus afeites. Oín que as hai en Madrid, pero que se traen de fóra. Non dubido que se achará moito nos areais de Galicia, se se busca, ou que sementándoa, se multiplicará ese xénero e se poderán facer vasoiriñas de señoras que se deberán traer a Madrid para o comercio, como hoxe se traen de fóra e non se dan de balde.]

[A 21 de abril do dito 1745, por man de monseñor Enríquez, que era daquela nuncio de Madrid, remitín a Roma ao dito eminentísimo cardeal Valentí os mencionados cincuenta pregos, e en 872 parágrafos, todos da miña letra orixinal e coa miña asinatura e con este título: *Memorias para la historia de la poesía y poetas españoles. Dirigidas al Emmo. cardenal Valenti*. Estando o verán do mesmo ano 1745 en Pontevedra a recrearme alí, recibín carta da Súa Eminencia na cal me facía a honra de avisarme que recibira os meus cincuenta pregos orixinais. Xa non pensei máis neles, nin en poetas, nin poesías. E aquela interina afección a aquel xénero de literatura, para escribir apliqueina máis de veras a observar os obxectos da Historia Natural que Deus creou nos países e mares de Galicia, pois cada obxecto é un perfectísimo poema. Despois do noso eminentísimo cardeal Valentí, non pensei en inquirir ónde foran parar os meus ditos cincuenta pregos orixinais. Só souben que en Italia se tiñan feito algunhas copias, e un que veu de alá me dixo que el posuía unha. E el dirá cánto encarecidamente lle supliquei que a posuise para o seu uso e curiosidade, pero que non dixese que a tiña, nin permitise que se recopiase, pois xa estou curtido en penetrar as trapalladas literarias. Eu non escribo, etc. (*Vid. Papel en 660 pregos, & 5.550*)]

[Estando en Santiago a primeiros de agosto de 1745 vin alí na catedral un libro de caixa no que están todas as pías do arcebispado, compilado en tempo do señor Sanclemente. Unha copia desta lista está en poder dunha persoa de autoridade, e á súa vista copieina toda da miña letra para o meu uso. Cando a lista chega a falar de Pontevedra, áchase esta nota: San Bartolomeu de Pontevedra, oitocentos veciños, Santa María a Grande de Pontevedra, novecentos veciños. Hai un altar cun crucifixo devoto que chaman *O Corpo Santo*, onde hai unha confraría que fai dicir unha misa todos os venres. ¿Que argumento máis apodíctico ca este texto para facer evidencia de que a confraría de dous mil mareantes que había en Pontevedra do Corpo Santo era a confraría do Corpus Christi?]

1746. [A últimos de xaneiro de 1746 estiven en San Pedro de Montes e alí vin unha planta moi verde que chamaron *junta pulpa*, e dixo unha muller que no seu país, Valdeorras, se chamaba *coscora*. Gustoume moito a planta e estrañei a voz, e estimuloume pescudar qué planta era e escribín despois un prego a este fin en Madrid, con data e asinatura miña de 14 de agosto de 1757, titulado *Planta coscora*.]

A primeiros de febreiro regresei a Madrid. Co gallo da morte de Filipe V e a exaltación de Fernando VI saíron diferentes poesías en varias linguas. Eu, que me atopaba cunha infinidade de voces e frases galegas, quixen tentar o coordinalas nun metro pueril e claro, e argallei un coloquio entre dous nenos e dúas nenas galegas que servían en Madrid. Sen saír do asoante *eo*, formei sen traballo mil duascenas coplas galegas puerís no metro de *Perico y Marica* ou, á galega, de *Perucho e Maruxa*. Non hai neste coloquio erudición ningunha, pois sería impropia en boca de nenos, pero procurei gardar a propiedade con todo rigor nas

frases, voces e comparacións. O *Coloquio* conta exactamente as datas da historia na morte e exaltacións dos dous reis. As mil duascentas coplas ocupan oito pregos en cuarto de *marquilla*.

1747. O *Coloquio* había de proseguir con vinte galegos segadores e algunhas galegas, pero deixei nas mil duascentas coplas dos catro nenos. E léndoas a algúns galegos, dixeron que non entendían moitas voces galegas se eu non facía algún comento ou glosario delas. Non atopei dificultade en darlles gusto. Así, comecei ese *Glosario* repasando palabra por palabra e frase por frase todas as coplas e só cheguei á copla 70, e neso ocupei cincuenta e sete pregos de *marquilla* en cuarto. Se prosigo ese *Glosario* sería unha obra da máis selecta crítica e profunda erudición para desentrañar as voces e frases galegas e moitas voces castelás.

[Item *Sobre portear las columnas de Fonseca*, escribín tres pregos.]

1748. Don José Carvajal, Secretario de Estado, viu e leu os oito pregos que eu escribira e Filipe V e llos ensinou a Fernando VI, que lle mandou que escribise e mandase no seu nome que eu me encargase de idear todos os adornos do novo real palacio. Advertíume a Súa Excelencia que os adornos fosen alusivos ás cousas de España. Con esta base ideei eu un sistema de adornos que presenteí en moitos pregos, que en todo serían un cento, dos cales vintecinco eran para o ceo da capela.

Antes de ir o marqués de Aranda por fiscal a México, pedíume que lle fixese un *Catálogo de libros selectos* que non fosen de Canons e Leis. Escribín doce pregos e medio.

A 8 de xuño respondín ao Excelentísimo señor Marqués De la Ensenada *Sobre la preferencia de los collares en el Real escudo de España*, tres pregos.

1749. Pola Semana Santa, o nuncio monseñor Enríquez mandoume que lle escribise algo sobre a súa abadía de Bandino, que posuía en Italia, e escribinlle sete pregos.

Polo outono estableceuse o cerco das sardiñas en Pontevedra e botouse ao mar. Escribín seis pregos sobre iso.

1750. Comecei a formar e escribir o índice individual dos seis mil cincocentos volumes de libros e algúns máis que este ano de 1767 posúo *ad usum*. É índice curioso e moi circunstanciado, en cincuenta pregos de *marquilla* e en cuarto. Vai por ciencias e materias.

1751. Este ano cífrase nas letras murais deste edicto: *Ferdinandus Rex praecepit ut describeretur universus orbis Hispanus*. Se cando se pensou no Catastro se tiveran presentes dez pregos que escribín, teríase emprendido o Catastro con método e sistema. Neles hai o sistema de facer unha descrición xeral de toda España en virtude de cento cincuenta preguntas coordinadas [*Plano de un nuevo y fácil método para formar una General Descripción geográfica de España y la América*].

[*Sobre Academias* escribín a un francés catro pregos. Sobre as lousas arborizadas de Mondoñedo, catro pregos. Sobre unha descrición de América ao marqués de Valdelinos, e antes remitira a don Gaspar de Urquizu, oidor de Lima, para o mesmo, cinco pregos.]

1752. Escribín sete pregos de *marquilla* *Sobre el animal zebra*, que se perdeu en España e se conserva en África. Entregueillos ao conde de Maceda o Torto, e o ano de 1747 déralle

outros catro pregos *Sobre el sudor de cierto militar despues de muerto*. Por agosto, *Sobre el archivo de Samos y archiveros*, escribín sesenta e cinco pregos e sobre o de Celanova, catorce pregos. *Sobre la administración del Theatro crítico en Samos*, catro pregos. *Sobre una espada de Peñafiel*, dous pregos.

1753. *Pensamentos crítico-botánicos*, dezanove pregos.

1754. A cinco de maio saín para Pontevedra a divertirme en Galicia en compañía do Mestre Marín. Collín un libro en cuarto e nel ía apuntando todos os lugares, etc., como no ano de 1745. Alí rexistrei e lin moitos instrumentos antigos dos arquivos para fixar o fondo da lingua galega (véxase o papel *Elementos etimológicos*, & 9). Volvín a Madrid a 27 de novembro de 1754, e este tomo da miña viaxe ten trinta e oito pregos en todo. Con tanta demora en Galicia, adiqueime infindo á historia natural daquel Reino; e a coñecer todos os vexetais por min mesmo e polos libros que tiña; e mais polas preguntas que lles fixen aos paisanos. Adiqueime ás voces e frases da lingua galega e á xeografía particular. Alí escribín tres cadernos *Sobre las voces gallegas*, que son quince pregos. E alí escribín canto á Botánica. Redactei alí e continuei aquí oito cadernos; tres deles, *Compendio de Tournefort*. En todo, cincuenta e cinco pregos.

[En catorce de novembro de dito ano de 1754 estiven na vila de Noia. Don Manuel Estévez, natural de Pontevedra e condiscípulo meu de Gramática, era á sazón avogado en Noia. Bergondo de Arriba e Bergondo de Abaixo son dous lugares de Noia. Ten a súa facenda en Bergondo de Arriba. Ensinoume alí, na súa horta, un vexetal raro e díxome que ningún médico, cirurxián nin boticario o coñecía nin lle dera nome. Engadiu que só na horta de Carantofía, de Noia, había outro vexetal semellante e que tampouco se lle sabía o nome. Collín un anaco do dito vexetal e do seu talo e leveino a Pontevedra, onde comecei a rebeirar os tres tomos que alí me prestara un boticario para divertirme na Botánica, e no libro 30, capítulo 81, atopei este título: *Bangue Cannabi Simile*, e así mo pareceu e non necesitei máis para saber que a dita planta se chama *bangue*, e despois, en Madrid, escribín sobre ela un prego, que concluín e asinei o 18 de outubro de 1768. A mesma planta específica naceu nun testo que estaba na ventá no mosteiro de San Martín de Madrid, sen poder acertar de ónde veu alí a semente. Naceu pola primavera e corteina o 10 de outubro de 1768.]

Desde alí, Galicia, escribín cinco pregos ao padre Terreros, xesuíta, *Sobre la lengua gallega y sobre la paleografía española*. E unha carta ao mestre Luzón, beneditino, sobre as ficcións de Miguel de Luna, granadino.

1755. [No xardín do noviciado de Celanova, a 25 de outubro de 1755, vin unha árbore singular e totalmente descoñecida para min e para os demais do país. Souben que se trouxo da casa dos Ponces, xunto a Pontearreas, para plantala no dito xardín do noviciado, e sobre ela escribín un prego en Madrid, o primeiro de abril de 1756, co título *Acederach, árbol llamado inicualmente Cinamomo*.]

Cando o 27 de novembro [do dito ano de 1755] regresei a Madrid, sucederon tres cousas: primeira, que o primeiro de novembro, estando eu xunto a Ourense, sucedeu o terrible terremoto; segunda, que a 17 de novembro se me preconizou por abade de Ripoll, despois de preconizados o arcebispo de Sevilla e o bispo de Jaca. Esa abadía, da que tiveron noticia en Pontevedra a primeiros de xullo, embarazoume moito, e así logo me ceibei dela

(eenucinei a ela a últimos de marzo de 1756); terceira, souben que xa o reverendísimo padre Rábago deixara o confesionario do Rei. O Reverendísimo Padre Rábago entrara no confesionario o ano de 1747 e a 29 de xuño dese ano escribume unha carta sobre suprimir os poucos conventos que había de señoras monxas Comendadoras. Atordei a tentativa e respondín en tres pregos afeando o desatino con razóns moi eficaces, e nada executou.

Sendo o Reverendísimo Padre Rábago lector de Teoloxía en Roma, tivo por discípulo a don Miguel Casiri, de Trípoli de Siria, que hoxe é presbítero maronita, e veu a Madrid á sombra daquel, que o meteu na Real Biblioteca; despois pasou a intérprete do Rei polas linguas orientais. Sabendo eu qué intelixente é na lingua siríaca e na arábica, como naturais, atrevínme a propoñer ao padre Rábago que o remitise ao Escorial co fin de recoñecer os manuscritos góticos e arábigos da librería. Pasou alá dúas veces e antes pasara outras a rexistrar os códices góticos. Tiven, destarte, ocasión de manter un comercio epistolar desde 1747 ata 1755 co reverendísimo padre Rábago e escribinlle seis pregos sobre os códices góticos e quince sobre os códices arábigos.

1756. Escribín vinteseis pregos a don Juan Antonio Arias, oficial maior de Mariña e natural de Pontevedra, dándolle conta do que vira de curioso en Galicia, e a metade *Sobre la sosa y la barrilla*.

[Item glosario de voces galegas: varios cadernos. *Vid. infra* sobre familia de Sarmiento sobre Gosende.]

1757. Escribín vinte pregos sobre un camiño real desde Pontevedra a Sanabria e Castela por Ribadavia e un camiño de carros.

[Un prego sobre plantas de Coria.]

Ó excelentísimo Señor Conde de Aranda remitín trinta e un pregos *Sobre los caminos reales de toda España*, tal como mo mandara.

[Sobre isto dei resposta a unha nota que se me entregou en nome de don Pedro de Lucuze. A esquela di así: “Esta papel é de D. Pedro de Lucuze para o padre Sarmiento, a quen prega que lle diga se porá algún reparo en que se imprima o caderno que dito padre Sarmiento lle entregou en Madrid sobre este asunto, con algunhas adicións que o farían máis apetecible entre os curiosos, e en que nos interesamos algúns apaixonados de ambos e dous autores polo ben público, e así esperamos a resposta”. A resposta é orixinal e, polo mesmo, vai achegada aquí. Véxase a súa copia no prego 6 sobre camiños. Neste mesmo ano escribín sobre o *Phenicoptero* ou flamenco, ave, ao duque de Medina Sidonia dez pregos.]

175[8]? Trinta pregos *Sobre un onomástico gallego de la Historia Natural*. Son de *marquilla*.

1758. Enfasiado de moscóns que me censuraban porque non saía da casa e porque non imprimía os meus escritos, escribín dez pregos co título *El porque sí y el porque no del P. Sarmiento*.

Sobre el verdadero Miño, tres pregos.

Sobre los castellanos de Orense, un prego.

Sobre el nombre Cigarrosa, un prego.

Sobre la etimología de Sacar de Bois, un prego.

[*Sobre los maragatos*, cinco pregos.]

1759. *Sobre el Rhinoceronte*, vintecinco pregos.
Sobre la vetula o bidueiro, catro pregos
Sobre los atunes o Almadrabas, ao señor duque de Medina Sidonia, dez pregos.
Sobre el Lignum Crucis del Infantado, seis pregos.
1760. *Sobre el lobo cerval*, seis pregos.
Sobre la bardana o lampazo, seis pregos
Sobre el papión ou cynocephalo, dez pregos.
Sobre as scrophularias, cinco pregos.
Sobre el Árbol Santo de Aranjuez, un prego.
Sobre los peces cetáceos orcas, un prego.
Sobre la Tiraña de Liébana, un prego.
Sobre el mostajo, dous pregos.
Sobre la coscora o geum de Tournefort, dous pregos.
1761. *Sobre la manzanilla fina*, cinco pregos.
Sobre el tilo, un prego.
Sobre la voz mixiriqueiro... etc., catorce pregos.
Sobre el nombre Samanos o Samos, dez pregos.
Sobre la carqueixa para México, dez pregos.
Sobre el origen de las bubas, trinta e catro pregos.
Sobre la patria de Cervantes (Alcalá), vinte pregos.
Sobre la planta de Toledo, catro pregos.
1762. *Sobre el Ligno Aloes, calize*, dezaoitto pregos.
Sobre la Vía militar de Braga, oito pregos.
Sobre la planta o arbusto Seixebra en Galicia, Chonaedris fructicosa melicosa folio, en Tournefort e Teucris en Mr. Linneo, por compracer a Pontevedra, fundación de Teucro, e porque Teucro achou este vexetal. É obra moi completa, sesenta e catro pregos.
Sobre los foros, por novembro. Papel lixeiro porque instaba a prontitude (cinco folios).

Por decembro, ata agosto de 1766, ocupei todo ese tempo en continuar o asunto dos foros, sinalando a súa orixe e antigüidade [*Obra de 660 Pliegos, de Historia natural y todo género de erudición*]. Con esta ocasión explícanse os principios da agricultura en España, o modo de promoverla, non con propietarios precarios, mais con labregos que por si mesmos cultiven as terras, de modo que entre eses e os do directo e verdadeiro dominio non haxa lacazáns e lambóns intermediarios. Non só se debe atender á calidade da terra, mais tamén á figura da herdade, se é chá, elevada, en cuíña ou cóncava. A chá é a peor figura en España. Pensei a figura que a cuíña debe ter para ser moi vizosa e discorrín que se o plano inclinado da cuíña que mirase ao mediodía fose paralelo ao eixe do mundo, nese plano caerán en ángulos rectos os raios do sol e aumentará a calor. Falo da terra *marga* de Plinio para estercar as terras. Divido as terras en casaríos, en cuxos perfís estarán as árbores silvestres, e propoño que se aforren devesas, montes, pastores, mesta e que todos os montes

de España de cultiven e habiten coma no antigo, e que todo se cultive con bois; multiplico as noras e tafonas para aproveitar os ríos na navegación.

Propoño o modo de desalgar a auga mariña e explico os métodos de observar a lonxitude sen as inconstancias do imán. Manifesto novos métodos dunha Xeografía de España e un método manual de cronoloxía, nun caxato. Propoño o método de ensinar a mocidade a ler, escribir e contar, e a tomar uns principios de Matemática e Música. Engado e retoco moitos pregos dos que escribira, como sobre a poesía do ano de 1741.

En toda esta prolixa obra, sempre atendín a observar a Historia Natural e Botánica e a probabilizar as etimoloxías dalgunhas voces vivas e frases castelás e galegas, reducíndoas ao latín. Cada nación do mundo ten a súa lingua antiga para as cousas da Igrexa, que non se mama, senón que se estudia, ou por libros, se se usan letras, ou de viva voz, por tradición de pais a fillos: a hebrea para os xudeus, a arábica para os mahometanos, a grega para os cismáticos, e a latina para os católicos, etc. E sendo o latín lingua antiga para os galegos, é máis preciso que xa que non a mamanan, a estudien. E é bárbara crueldade e necidade escusada que uns forasteiros ensinen os nenos galegos mediante a lingua castelá, que non saben, a lingua antiga que non deben saber, e castigándoos se se lles escapa algunha voz ou frase galega das que mamanan. Todo mestre de Gramática que non for galego e erudito en lingua patria, debe excluírse de ser mestre de nenos galegos, aínda que sexa un Cicerón ou un Quintiliano.

Despois de que o galeguíño sabe falar, ler, escribir e contar, o primeiro que se lle debe ensinar é a lingua galega coa extensión posible, poñéndolle diante os mixtos da Historia Natural que Deus criou no país, os vexetais que nacen na súa terra e os entes artificiais que fabricaron os homes. Todo se lles debe sinalar co dedo, débeseles dicir o nome propio de Galicia. E eu fío que nunha vez ou dúas veces que isto se lles inculque, aos poucos e de tempo en tempo, se lles gravará na memoria sen estudar e sen castigo, que son os dous cocóns que estarrecen e espaventan os nenos e os fan ineptos para todo estudio. Entrando de prevención con saber xa a lingua galega con esta amplitude, entrará como pola súa casa na lingua latina e castelá. Sen esta previa e tan fácil ensinanza, para a cal nin cómpre estudar de memoria, nin aturar o castigo corporal, é falar ao vento todo xénero de ensinanza para unha lingua xa estraña, xa antiga, xa forasteira, sexa francesa ou italiana.

Non nego que o neno se castigue cando é por defecto moral. Nego redondamente que se castigue por razón de estudio e vexo como espantallo fantástico iso de estudar de memoria *ad pedem literae*. A maior parte dos que nos mandan xamais estudian de cór dous períodos, nin os castigaron por razón do estudio.

[Considerando os primores que os españois sen mestre teñen executado por si mesmos porque non estaban preocupados do erro, por min digo e dixen nun numeroso concurso, que se sei algunha cousiña con fundamento é polo que eu por min mesmo estudiei, e que todo canto me levan ensinado os mestres é o que non souben, nin sei, nin saberei xamais se antes non dou escorrentado os erros e prexuízos que de boa fe me inculcaron. E o desimpresionarse destas pataqueiradas que me gravaron na mocidade é empresa heroica para a miña forza. Tan medoñento me considero hoxe a cocóns e espantалlos e pantasma nocturnas coma cando tiña sete anos, porque daquela, para que non saíse da casa, me arrepiaban con moitos terrores dos que aínda non me ceibei.]

Toda esta multitude de pregos chegou ao número de seiscientos setenta, 2.648 páxinas e a 7.870 números marxinais; vinte dos pregos últimos tratan de Pontevedra.

[O 23 de abril dei a resposta nun prego á pregunta que se me fixo de se eu teño algo que engadir ao proxecto latino do holandés de Rotterdam, Gerardo Meermann *De Chartae nostratis, seu linguae origine.*]

1763. *Sobre el chasco del Meco*, seis pregos.

1764. Dous pregos lixeiros que dei a un amigo *Sobre el estado presente de Pontevedra* [*Situación y clima de Pontevedra*].

1765. Vinte pregos de *marquilla*, sobre a orixe das linguas e sobre uns *Elementos etimológicos siguiendo el método de Euclides, ex hypotesi* da analoxía das letras en galego e en castelán.

1766. Un prego *Sobre o Carolo santo de Monardes*, e probou que a voz *carolo* é o carolo galego.

Dous pregos *Sobre el vegetable o gramen de Galicia, que allí llaman lesta*, e das súas virtudes e do inocente uso da lesta para adubar o tabaco.

Por outubro escribí catro pregos *Sobre un espejo de piedra durísima y cristalina que vino de América* e é do mesmo material da ara preciosa da catedral de Lugo e doutra ara que hai en Cuzco. En Perú chámase *tirpu*, que significa espello, e na Nova España, *itzli*. É rarísima, pois non se sabe labrar pola súa dureza e só se acha labrada nos sepulcros dos antigos reis.

1767. O 24 de xuño asinei tres pregos *Sobre el vulgar fenómeno Castor y Pollux*, no cal os primitivos cristiáns do Mediterráneo invocaban a san Erasmo, bispo e mártir da igrexa primitiva. De San Erasmo formouse Sant-Erasmo, co tempo Sant Eramo e Santeramo e Sant Ermo e Santermo. E no século XVI os mariñeiros de Galicia corromperon con san Telmo; sendo así que non houbo tal Telmo no mundo e que só o inventou a ignorancia e as ficcións xenealóxicas de Palencia.

O 29 de outubro concluí e asinei dez pregos *Sobre la púrpura y la grana de los antiguos y de los modernos* e *Sobre tintas de encarnado*.

1768. [A dez de setembro concluí e asinei o dictame que por orde do Consello dei todo da miña letra nun prego *Sobre el códice manuscrito en folio de la Monarquía de España*, de don Pedro Salazar y Mendoza.]

O 18 de outubro concluí e asinei un prego *Sobre el vegetable Bangue, exótico oriental*, do descubrimento do cal dáse razón arriba, ano 1754.

De orde do Real Supremo Consello de Castela, dei o meu dictame, en dous pregos, sobre o proxecto seu de crear censores de libros para a imprenta e da elección deles, fundado en doce providencias ou leis tan amañadas que non puiden menos de concluír o meu dictame dicindo que esa era unha providencia tan necesaria e tan perfecta que nada podería botarse en falta como non se engadise outra lei 13 da observancia das doce establecidas. Quedei coa copia destes pregos (*Papel de seiscientos sesenta pliegos, & 5.399*. “Hai xa máis de corenta anos, etc.”).

Medio prego volante fragmento de apuntamentos e memorias para a vida de don Antonio Mouriño de Pazos, presidente de Castela e bispo de Córdoba, natural de Pontevedra, en Galicia, da miña man e pluma.

O 8 de novembro conclúin e asinei o *Tratado de la educación da juventud* en dez pregos en cuarto.

*Vida y viajes literarios, número y calidad de los escritos
del Reverendísimo Padre Fray Martín Sarmiento*
Edición, prólogo y notas bibliográficas de Luis Viñas Cortegoso,
Vigo, Ediciones Monterrey, 1952.